

ЛІТЕРАТУРНІ ТРАДИЦІЇ: ДІАЛОГ КУЛЬТУР ТА ЕПОХ

УДК 821.111-14.09(091)«15/16»
DOI: 10.32342/2523-4463-2021-1-21-1

М.В. МАРКОВА,
*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ПЕТРАРКІВСЬКІ КОНТЕКСТИ ДУХОВНОЇ ЛІРИКИ ДЖОНА ДОННА

Статтю присвячено дослідженню зв'язків творчого доробку відомого англійського поета, прозаїка і проповідника Джона Донна (1572–1631) і петрарківського дискурсу європейської літератури. Її мета – на основі системного підходу із використанням генеалогічного та порівняльно-типологічного методів виявити і проінтерпретувати елементи петраркізму в духовній ліриці письменника. Розглянуто найбільш яскраві випадки використання традиційних петрарківських тем, мотивів та образів у релігійних текстах Джона Донна та проаналізовано специфіку їх функціонування. Увагу зосереджено на генетичному взаємозв'язку куртуазної риторики, успадкованої Франческо Петраркою і його численними послідовниками від провансальських трубадурів, та традиціями європейської містики, що зумовлює органічність петрарківських інтерпретаційних контекстів у стосунку до духовної поезії автора. Зроблено висновок про те, що такі типово петрарківські ідеї, як віддане служіння об'єкту почуттів, рабське поклоніння йому, покірність та залежність від його примхливих бажань, Джон Донн зумів так адаптувати до особливих потреб сакральних жанрів, що його тексти виглядають на диво привабливими, цікавими та зрозумілими для широкого кола читачів. Попри своє, без перебільшення, всесвітнє визнання, Джон Донн залишається однією із найменш досліджених літературних постатей в українській науці. Стаття спрямована на вивчення лише одного з багатьох аспектів його багатогранного художнього спадку, що потребує всебічного фахового аналізу теоретиків та істориків літератури. Відтак, пропонована розвідка може бути використана для подальшого вивчення проблем, пов'язаних із дискурсом петраркізму в англійській літературі загалом та творчості Джона Донна зокрема.

Ключові слова: Джон Донн, духовна лірика, інтерпретація, літературна традиція, наслідування, петраркізм, рецепція, сонет, Франческо Петрарка.

Статья посвящена исследованию связей творчества известного английского поэта, прозаика и проповедника Джона Донна (1572–1631) и петраркистского дискурса европейской литературы. Ее цель – на основе системного подхода с использованием генеалогического и сравнительно-типологического методов выявить и проинтерпретировать элементы петраркизма в духовной лирике писателя. Рассмотрены наиболее яркие случаи использования традиционных петраркистских тем, мотивов и образов в религиозных текстах Джона Донна и проанализирована специфика их функционирования. Внимание сосредоточено на генетической взаимосвязи куртуазной риторики, унаследованной Франческо Петраркой и его многочисленными последователями от провансальских трубадуров, и традициями европейской мистики, что доказывает органичность петраркистских интерпретационных контекстов относительно духовной поэзии автора. Сделан вывод о том, что такие типично петраркистские идеи, как преданное служение объекту чувств, рабское поклонение ему, покорность и зависимость от его капризных желаний, Джон Донн сумел так адаптировать к особым потребностям сакральных жанров, что его тексты выглядят удивительно привлекательными, интересными и понятными для широкого круга читателей. Несмотря на свое, без преувеличения, всемирное признание, Джон Донн остается одной из наименее исследованных литературных фигур в украинской на-

уке. Стаття направлена на изучение только одного из многих аспектов его многогранного художественного наследия, которое требует всестороннего профессионального анализа теоретиков и историков литературы. Поэтому предлагаемое исследование может быть использовано для дальнейшего изучения проблем, связанных с дискурсом петраркизма в английской литературе в целом и творчеством Джона Донна в частности.

Ключевые слова: Джон Донн, духовная лирика, интерпретация, литературная традиция, подражание, петраркизм, рецепция, сонет, Франческо Петрарка.

Художній доробок англійського поета, прозаїка та проповідника кінця XVI – початку XVII ст. Дж. Донна надзвичайно різноманітний і різноплановий, його неможливо «втиснути» у рамки жодних класифікацій чи періодизацій або якось односторонньо кваліфікувати з точки зору приналежності до певного літературного напрямку чи літературної течії. Проте все частіше у західній науковій літературі (К. Гант, Д. Гасс, С. Рюффо-Фіоре, Л. Таурні та ін.) висловлюється думка про те, що наскрізним дискурсом творчості митця слід уважати петраркізм [див.: Маркова, 2016]. Разом із цим, неможливо ігнорувати той факт, що поряд із типово петрарківськими поезіями, написаними іноді в аж занадто фривольній манері, літературний спадок Дж. Донна містить цілий пласт релігійної лірики, на перший погляд абсолютно не пов'язаної із домінуючими петрарківськими тенденціями сучасної авторові європейської літератури. Найбільш ранні дослідники письменника співвідносили його любовні вірші з раннім періодом творчості, а релігійні – з пізнім, проте, сьогодні переконливо доведено помилковість таких тверджень, позаяк достовірно встановлено, що окремі поезії ранньої збірки «Пісні і сонети» писалися Дж. Донном у той самий час, коли і зрілі «Священні сонети». Та й сам митець, як переконує його віршоване послання «До графині Сейлсбері», не проводив жодних вододілів між ранніми та пізніми своїми текстами¹: *«I adore // The same things now which I adored before, // The subject changed, and measure; the same thing // In a low constable, and in the king // I reverence, his power to work on me. // So did I humbly reverence each degree // Of fair, great, good...»*² [Donne, 2012]. Написане у серпні 1614 р., за місяць до того, як письменник зробив, мабуть, найбільш відповідальний учинок у своєму житті – прийняв священничий сан, послання засвідчує, що навіть для Бога Дж. Донн не віднаходив кращих засобів для прославлення та оспівування, ніж петрарківська термінологія. За зізнанням самого автора, він не бачив принципової різниці між любов'ю до жінки і любов'ю до Творця – з часом для нього змінився лише об'єкт поклоніння, тоді як сама ситуація васального служіння, чи то дамі серця, чи Господу, залишилася незмінною.

Власне кажучи, тут немає нічого дивного – як зазначає Т. Роше, мова петраркизму як мова релігійності є іманентною художній петрарківській системі, «на такій мові говорить один із голосів „Книги пісень”» [Roche, 1989, р. 1–69]. Дослідник європейського лицарського роману Д. де Ружмон пояснює це засадничими ідеями самого християнства. Розглядаючи куртуазне кохання як алегорію любові душі до Господа, приховане послання провансальських катарів, передане через трубадурів у широкий світ, учений стверджує: «Якщо душа не може сутнісно з'єднатися з Богом, як стверджує християнська ортодоксія, то звідси випливає, що любов душі до Бога – це взаємна нещаслива любов. Можна передбачити, що ця любов виражатиметься через мову пристрасті, себто через мову катарів, «спрофановану» літературою та пристосовану до людських пристрастей. Саме її риторика виявилася найпридатнішим для тлумачення та передачі невимовної суті почуття» [Ружмон, 2000, с. 149]. Проаналізувавши тексти святої Терези, Йоанна від Хреста, Майстера Екгарта, Руїсброка, дослідник уклав цілий каталог тем, мотивів та образів, спільних для провансальських трубадурів та ортодоксальних містиків, які до XIV ст. ще зберігали свій містичний сенс, а згодом перетворилися на звичайні експресивні форми, тобто куртуазну риторичку

¹ Оскільки тексти Дж. Донна в оригіналі залишаються недоступними для вітчизняних дослідників, у своїй розвідці використовуємо посилання на авторитетні Інтернет-ресурси, а також російськомовні переклади.

² *...я не сменил пристрастий, // Люблю все то ж, все тех бегу напастей, // Различье только в мере и числе: // В констебле уличном и в короле // Я уважаю власть, и так же всюду // Красу, любовь, величье чтит и буду...* [Донн, 2009, с. 184].

(наприклад, «солодка рана», «жало кохання, що ранить, не вбиваючи», «скарги та біль, який проте бажаніший, аніж радість та земне щастя», «викрадене серце» тощо) [Ружмон, 2000, с. 152–153].

На тісний зв'язок християнської містики та куртуазної культури звертав увагу й авторитетний російський філософ О. Лосев, який зазначав, що, приміром, у творах Доменіко Кавальки (1270–1342) образ Ісуса Христа стилізується під типовий образ середньовічного лицаря: «Подібно до закоханого, що прийшов провідати свою кохану, приходять Христос до людей. Замість строкатої одежі закоханого і його сплєтених із квітів вінків Христос убрався в пурпур і прикрасив голову свою терновим вінцем – знаком любові. Тим померанцям і трояндам, які закоханий кавалер приносить своїй дамі, відповідають червоні рани Христа, ніжним і солодкавим пісням закоханого відповідають зітхання і стогони прибитого до хреста Спасителя – «parole di grande amore e di tanta dolcezza» («слова великої любові і ніжності»). Замість відкритого гаманця з монетами показує Христос рану і серце; вишукане взуття замінюють йому пробиті цвяхами ноги. Борючись із дияволом за серце своєї Нареченої, Христос звертається, подібно до лицаря, за допомогою до зброї. На хрест він сходить, як кавалер сідає на коня; його гострі нігті – це шпори; тростина, з допомогою якої підносили до уст його губку, напоєну оцтом, – це спис; його залите кров'ю тіло – це червоний лицарський супервест; його терновий вінець – це шолом; рана в його боці – це меч; його рани на руках – це рукавиці» [Лосев, 1978, с. 236–237].

Сам Ф. Петрарка дуже часто поєднував у своїй ліриці теми палкого кохання до земної жінки та світлої любові до Господа. Натомість його послідовники, в тому числі і в Англії, пішли набагато далі, буквально поставивши петрарківський ентузіазм у поклонінні донні на службу офіційній релігії. Як зазначає Л. Мартц, у Британії «куртуазне поклоніння Діві Марії було одним із аспектів, найміцніше культивованих Реформацією» [Martz, 1969, р. 96], що, безумовно, знайшло своє відображення і в літературі. Так, приміром, Роберт Саузелл у 1591 р. пише твір під назвою «Похоронні сльози Марії Магдалини», у якому Марія змальовується за допомогою типових засобів петрарківської любовної лірики. При цьому автор переслідує цілком конкретну мету, про яку пише: *«Пристрасть я допускаю, і кохання схвалюю, лише бажую, аби людина змінила їх об'єкт та призначала кращим <...> Кохання є лише дитинством справжньої добродійності, <...> що виростає до досконалості, коли доля, окрім природних потягів, пропонує вищі і благородніші стосунки, ніж земні»* [цит. за: Martz, 1969, р. 105]. Можемо побачити у цьому уривку безперечні сліди платонівської ідеї «любовної драбини», популяризованої П. Бембо, повтореної у «Придворному» Б. Кастильйоне та через них сприйнятої багатьма європейськими петраркістами, які, вже втрапивши безпосередній зв'язок із містичним корінням куртуазної лірики, вважали юнацькі почуття до жінки лише прелюдією до більш глибоких і чистих почуттів до Бога.

Мета пропонованої розвідки – на основі системного підходу із використанням генеалогічного та порівняльно-типологічного методів виявити і проінтерпретувати елементи петраркізму в духовній ліриці Дж. Донна.

В одній зі своїх ранніх проповідей, виголошеній 23 січня 1615 р., автор порівнював себе з біблійним царем Соломоном, який спочатку був надмірно захоплений пристрастю й у своїх віршах *«висловлював любов до жінок, а коли навернувся до Бога, то так і не відійшов остаточно від своїх старих висловлювань»* [Le Comte, 1965, р. 151]. Таке порівняння є цілком слушним, позаяк немає жодних підстав стверджувати, що після прийняття сану англійський митець відрікся від свого попереднього життя. Не перестав він бути і петраркістом, про що свідчить насамперед його епістолярій – найбільш іманентні особистості автора тексти, у яких він залишається по-куртуазному улюбленим та вишуканим. Так, наприклад, у листі до сера Роберта Керрі, написаному у квітні 1619 р., письменник, цілком у петрарківській манері, пише: *«Love me still, thus farre, for your own sake, that when you withdraw your love from me, you will finde so many unworthinesses in me, as you grow ashamed of having had so long, and so much, such a thing as... J. Donne»*³ [Donne, 1952, р. 383–

³ Неперекладені тексти Дж. Донна подаємо у власному дослівному перекладі: *«Люби мене і далі так, як досі, заради себе самого, бо коли ти забереш від мене свою любов, то виявиш так багато негідного в мені, що тобі стане соромно за те, що ти настільки довго мав справу із... Дж. Донном».*

384]. Як бачимо, петраркіст Дж. Донн не вважав за потрібне змінювати звичний стиль письма лише тому, що змінився його соціальний статус, що, звісно, не могло не позначитися і на його духовній ліриці.

Уже у творах, що ввійшли до збірки «Пісні і сонети», митець не уникав змішування сакрального і профанного, доволі інтенсивно застосовуючи релігійні образи і мотиви у любовних поезіях: у «Прощанні: про моє ім'я на вікні» він дослівно цитує уривок із «Послання апостола Павла до коринфян»; у «Твікенгемському саду» звертається до художніх образів манти, раю, біблійного змія; у «Ноктюрні в день Св. Люсі» проголошує померлу подругу святою, а одним із найпоширеніших мотивів усієї збірки є мотив воскресіння, що зустрічається, зокрема, у таких текстах, як «Канонізація» та «Мощі».

Аналогічною є ситуація й у релігійних віршах митця – якщо форма їх іноді є навіть дуже оригінальною, новаторською, то зміст здебільшого ґрунтується на усталених літературних традиціях. Перш за все, варто звернути увагу на той факт, що у циклах «Вінок» та «Священні сонети» Дж. Донн звертається до жанру сонета, що вже автоматично відсилає до Ф. Петрарки. Автор також використовує анадиплосис – стилістичний засіб повторення останнього слова або групи слів одного речення на початку наступного, що, з одного боку, набув значної популярності серед європейських петраркістів (у «вінки» свої сонети «сплітали» Серафіно Аквілано, Торквато Тассо, Джанбаттиста Гуаріні, Семюел Деніел та багато інших поетів петрарківської течії), а, з іншого, – був характерним прийомом особливого релігійного жанру англійської літератури під назвою «rosary-treatise» («вервечка»), тобто вже навіть на такому поверховому рівні відбувався синтез любовної та духовної компонент у ліриці митця.

Також Дж. Донн використовував у своїх духовних віршах багато тих самих художніх образів і мотивів, які успішно пройшли апробацію у петрарківських текстах «Пісень і сонетів». У цьому контексті варто насамперед згадати дуже відомий доннівський образ циркуля, який у поезії «Прощання, що забороняє смуток» відігравав роль змістотвірного центру, а у «Похороні лорда Гаррингтона» став частиною складного порівняння – роздумуючи над причинами короткочасності життя, митець пише про те, що тоді як одна ніжка людського циркуля може вільно мандрувати світом, інша – ніколи не покидає небеса, а тому постійно кличе людину повернутися до її справжньої домівки. До цього ж образу письменник звертається і у ХХ «наставлянні» прозового трактату «Звернення до Господа у час нужди і лих», де розмірковує над тим, що кожен потребує вкорінення у Богові, котрий є єдиною правдивим центром і основою життя, духовним орієнтиром і моральним опертям: «*As hee that would describe a circle in paper, if hee have brought that circle within one inch of finishing, yet if he remove his compasse, he cannot make it up a perfite circle, except he fall to worke againe, to finde out the same center, so, though setting that foot of my compasse upon thee, I have gone so farre, as to the consideration of my selfe, yet if I depart from thee, my center, all is unperfite*» [Donne, 1987, p. 107–108].

Якщо говорити про мотивний рівень духовної лірики Дж. Донна, то в око відразу впадає поезія «Воскресіння», що прямо перегукується зі «Світанком» зі збірки «Пісні і сонети». Те місце, яке у другому тексті відводилося нескромним мотивам тілесної любові, у першому належить смерті та воскресінню Христа. І якщо у «Світанку» кохана жінка затьмарювала для ліричного героя сонце та навіть могла замінити його собою, то у «Воскресінні» він так само говорить уже про Ісуса: «*A better Sun rose before thee today*»⁴ [Donne, 1917]. І це священне сонце не лише яскравіше і тепліше за звичайне, але й має «*силу робити навіть зрішну плоть подібною до себе самого*» («*power to make even sinfull flesh like his*» [Donne, 1917]), тобто, як і донна у поезіях Ф. Петрарки та його наступників, має здатність відроджувати і облагороджувати людину.

⁴ *Если рисующий на листе бумаги круг – когда осталось лишь немного, чтобы тот замкнулся, – чуть сдвинет циркуль, труды его пойдут насмарку – если только не приметя за работу вновь, и не найдет тот же центр, дабы на него опереть ножку циркуля и не проведет круг от начала и до конца. Так и я, избрав основанием для моего циркуля Тебя, Господи, видя в одном Тебе центр и начало, столь продвинулся в работе моей, что приблизился к познанию Тебя, – но если отступлюсь от центра, круг мой так и останется незавершенным* [Донн, 2012, с. 274–275].

⁵ *Краще сонце встає перед тобою сьогодні.*

І навіть у найбільш інтимних духовних текстах Дж. Донн не уникає петрарківських елементів. Так, у вірші «Гімн Христові перед останнім відплиттям автора до Німеччини», він використовує метафору любові-морської подорожі та той самий аргументативний тон, що й у ранній, наскрізь петрарківській любовній ліриці.

Ще помітнішим петраркізм Дж. Донна є у його «Священних сонетах». Поезії цього циклу, як можна зауважити, аж ніяк не про Бога, а про самого автора у його взаєминах із Всевишнім. У них він описує свої почуття до Господа майже у такий самий спосіб, яким описував своє кохання до Лаури Ф. Петрарка. Приміром, у сонеті XIV маємо справу із метафорою любові-війни – говорячи про своє навернення, ліричний герой використовує дуже яскраві образи боротьби, облоги, захоплення і добровільного полону, характерні для «Книги пісень»: *«Batter my heart, three-person'd God; for you // As yet but knock; breathe, shine, and seek to mend; // That I may rise, and stand, o'erthrow me, and bend // Your force, to break, blow, burn, and make me new. // I, like an usurp'd town, to another due, // Labour to admit you, but O, to no end. // Reason, your viceroy in me, me should defend, // But is captived, and proves weak or untrue. // Yet dearly I love you, and would be loved fain, // But am betroth'd unto your enemy; // Divorce me, untie, or break that knot again, // Take me to you, imprison me, for I, // Except you enthrall me, never shall be free, // Nor ever chaste, except you ravish me»*⁶ [Donne (c), 1896, p. 165].

У сонетах V та IX митець розробляє мотив солодких мук. Страждання ліричного героя у стосунках із Богом змальовані за допомогою петрарківських гіпербол, таких як безбереге море сліз та нестерпний палючий вогонь пристрасті: *«Pour new seas in mine eyes, that so I might // Drown my world with my weeping earnestly, // Or wash it if it must be drown'd no more. // But O, it must be burnt; alas! the fire // Of lust and envy burnt it heretofore, // And made it fouler...»*⁷ [Donne (a), 1896, p. 159]. Іноді почуття ліричного героя описуються у виразах, що дуже нагадують скарги закоханого, якому жінка відмовила у прихильності. Тобто якщо у петрарківській ліриці героїня випробовує на героєві свою силу і владу, викликаючи у нього зітхання та ридання, відчай, а іноді навіть і смерть, то Бог у «Священних сонетах» Дж. Донна поводить себе так само.

Також очевидним є петрарківське походження численних вишуканих похвал, які митець адресує Господові. Як відомо, краса жінки у петрарківській традиції розглядалася як зовнішній вираз внутрішніх чеснот, духовної досконалості. Пильно вдивляючись у божественний лик Христа, Дж. Донн у XIII сонеті розмірковує таким самим чином, сміливо проводячи паралелі між своєю любов'ю до жінок та любов'ю до Спасителя: *«I said to all my profane mistresses, // Beauty of pity, foulness only is // A sign of rigour; so I say to thee, // To wicked spirits are horrid shapes assign'd; // This beauteous form assures a piteous mind»*⁸ [Donne (b), 1896, p. 164–165]. Світлий образ Ісуса, подібно до образу коханої, герой XIII сонета носить у серці – ще один типово петрарківський елемент.

Відносини ліричного героя «Священних сонетів» із Богом мають вигляд аніскільки не обнадійливіший, ніж відносини між черствою донною та безтямно закоханим у неї петрарківським шанувальником. Це змушує автора, подібно до Ф. Петрарки, вдаватися в ліричному циклі «Священні сонети» до постійного самоаналізу, аби зрозуміти причини своїх нещастя. У такому сенсі практично весь і священний сонет Дж. Донна, а особливо його

⁶ Бог триединый, сердце мне разбей! // Ты звал, стучался в дверь, дышал, светил, // А я не встал... Но Ты б меня скрутил, // Сжег, покорил, пересоздал в борьбе!.. // Я – город, занятый врагом. Тебе // Я б отворил ворота – и впустил, // Но враг бразды правленья захватил, // И разум – Твой наместник – все слабей... // Люблю Тебя – и Ты меня люби: // Ведь я с врагом насильно обручен... // Порви оковы, узел разруби, // Возьми меня, да буду заточен! // Лишь в рабстве – я свободу обрету, // Насильем возврати мне чистоту!.. [Донн, 2009, с. 241].

⁷ В мои глаза для плача влейте воды // Морей огромных: целый мир – мой взор – // Омойте. Ведь потоп не повторится, // Нет, алчностью и завистью дымься, // Мой мир сгорит: в нем жар страстей таится... [Донн, 2009, с. 237].

⁸ Мне уверять любимых приходилось, // Что строгость – свойство безобразных, милость – // Прекрасных, так Христу я говорю: // Уродливы – нечистые создания // Твоя ж краса – есть признак состраданья!.. [Донн, 2009, с. 241].

6–14 рядки, симетричний до XVII сонета «Книги пісень». В обидвох авторів маємо тут мотиви сумнівів та безнадії, безмежного відчаю та очікування близької смерті, непоборного потягу до об'єкта своїх почуттів та повної залежності від нього, власної безпомічності та слабкості. Порівняймо (для зручності подаємо тексти відразу у перекладах):

Ф. Петрарка

*Зітхаю, ніби листом вітровій
Шурхоче сумно, сльози набігають,
Коли дивлюсь на вас і відчуваю,
Що я у цьому світі геть чужий.
Усмішки вашої узрівши світ благий,
Життя не пеклом бачу я, а раєм.
Та й інших насолод вже не шукаю:
Любуї на вроду, упивайсь, радій.
Та ви підете, і я вже в зажурі,
Коли отерплю все, холодне кров,
Фатальну усмішку ловити мушу.
Й ключі любовні взявши у Амура,
Тепер я вийму з тіла хвору душу,
Аби за вами йти, моя любов*
[Петрарка, 2007, с. 35].

Дж. Донн

*Ужель Ты сотворил меня для тленья?
Дай мне очнуться: близок смертный час!
Встречая смерть, навстречу смерти мчась,
Как прежде, жажду страсти утоленья.
Вперед гляжу – жду смерти появленья,
Назад – лишь безнадежность видит глаз,
И плоть, под тяжестью греха клонясь,
Загробной кары ждет за преступленья.
Но ты – над всем: мой взгляд, Тебе
подвластный,
Ввысь обращаю – и встаю опять.
А хитрый враг плетет свои соблазны –
Мне ни на миг тревоги не унять.
Но знаю – благодать меня хранит:
Железу сердца – только Ты магнит!*
[Донн, 2009, с. 236].

У контекст петраркізму добре вписується і XIX, останній, сонет аналізованого циклу. Автор порівнює у ньому свої релігійні почуття із «профаним коханням» і описує їх у відповідних термінах непостійності, зрадливості та невірності даним обіцянкам, а також за допомогою типових петрарківських образів гарячки й ознобу: «*Oh, to vex me, contraries meet in one: // Inconstancy unnaturally hath begot // A constant habit; that when I would not // I change in vows, and in devotion. // As humorous is my contrition // As my profane love, and as soon forgot: // As riddingly distempered, cold and hot, // As praying, as mute; as infinite, as none*⁹» [Donne (d), 1896, p. 169]. Ліричний герой вірша, як і Ф. Петрарка у «Канцоньєре», виступає поперемінно сповненим то страхів, то надій: «*I durst not view heaven yesterday; and today // In prayers and flattering speeches I court God: // Tomorrow I quake with true fear of his rod*»¹⁰ [Donne (d), 1896, p. 169]. І хоча емоційні коливання, описані у Дж. Донна, і різняться за своєю природою від тих, які змальовував італійський гуманіст, у кінцевому результаті все зводиться до того самого – гірких нарікань на біль і страждання та відчуття відчаю.

Загалом же, якщо говорити про петраркізм у стосунку до духовної лірики Дж. Донна, то потрібно констатувати, що він був для автора не лише зручним джерелом «готових» художніх образів, мотивів чи виражально-зображальних засобів. У своїй заангажованості на особистість петраркізм розвинувся в нього у своєрідну художню техніку для вираження потаємних, глибоко персональних думок та почуттів. Варто звернути увагу і на ще один аспект. Як проповідник і духовна особа, митець завжди орієнтувався на смаки аудиторії. Можливо, і це відіграло не останню роль у високій інтенсивності задіяності петрарківських елементів у його релігійних текстах, позаяк ці елементи були надзвичайно близькими сучасникам Дж. Донна.

Католицька і протестантська релігійна лірика дуже часто позбавляла людину і її життя сенсу для того, аби переадресувати цей сенс Богові, тим самим зайвий раз підкресливши Його могутність. Зрозуміло, що у своїй духовній поезії Дж. Донн не міг

⁹ Я весь – боренье: на беду мою, // Непостоянство – постоянным стало; // Не раз душа от веры отступала, // И клятву дав, я часто предаю. // То изменяю тем, кого люблю, // То вновь грешу, хоть каялся сначала; // То молится душа, то замолчала; // То – все, то – ничего; то жар терплю, // То хлад [Донн, 2009, с. 243].

¹⁰ Вчера – взглянуть на небосвод // Не смел, сегодня – угождаю Богу, // А завтра задрожу пред карой строгой [Донн, 2009, с. 243].

бути абсолютно незалежним від цієї традиції, проте, зі сказаного можна зробити висновок, що типово петрарківські ідеї відданого служіння об'єкту почуттів, рабського поклоніння йому, покірності та залежності від його примхливої волі він зумів таким чином адаптувати до особливих потреб духовних жанрів, що його тексти, як і тексти самого Ф. Петрарки, не стосуються безпосередньо Господа чи конкретного релігійного досвіду. Вони змальовують найменші нюанси внутрішніх порухів, духовні переживання та хитання ліричного героя, його неповторні настрої й глибоко приховані емоції. А через несподіване і подекуди навіть химерне взаємопроникнення сакральних і профанних елементів, що має місце у багатьох текстах релігійних циклів Дж. Донна, митцеві вдалося зробити те, що було недосяжним для більшості поетів до нього та, зрештою, і після нього – зробити духовну лірику на диво привабливою, цікавою та зрозумілою для широкого кола читачів.

Список використаної літератури

- Донн Д. Стихотворения и поэмы. М.: Наука, 2009. 567 с.
- Донн Дж. По ком звонит колокол: Обращения к Господу в час нужды и бедствий. М.: Энигма, 2012. 432 с.
- Лосев А. Эстетика Возрождения. М.: Мысль, 1978. 623 с.
- Маркова М. Осмислення проблеми петраркізму Джона Донна у літературознавчому дискурсі. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2016. № 2 (12). С. 67–73.
- Петрарка Ф. Канцоньєре. Харків: Фоліо, 2007. 282 с.
- Ружмон Д. Любов і західна культура. Львів: Літопис, 2000. 304 с.
- Donne J. (a) Holy Sonnets. Sonnet V. *Poems of John Donne* / ed. by E.K. Chambers. London: Lawrence & Bullen, 1896. P. 159. URL: <http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/holysonnet5.php> (Останнє звернення 20.01.2021).
- Donne J. (b) Holy Sonnets. Sonnet XIII. *Poems of John Donne* / ed. by E.K. Chambers. London: Lawrence & Bullen, 1896. P. 164–165. URL: <http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/sonnet13.php> (Останнє звернення 20.01.2021).
- Donne J. (c) Holy Sonnets. Sonnet XIV. *Poems of John Donne* / ed. by E.K. Chambers. London: Lawrence & Bullen, 1896. P. 165. URL: <http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/sonnet14.php> (Останнє звернення 20.01.2021).
- Donne J. (d) Holy Sonnets. Sonnet XIX. *Poems of John Donne* / ed. by E.K. Chambers. London: Lawrence & Bullen, 1896. P. 169. URL: <http://www.luminarium.org/sevenlit/donne/sonnet19.php> (Останнє звернення 20.01.2021).
- Donne J. Devotions upon Emergent Occasions. New York; Oxford: Oxford University Press, 1987. 197 p.
- Donne J. Resurrection, Imperfect. *The Oxford Book of English Mystical Verse* / ed. by D.H.S. Nicholson, A.H.E. Lee. Oxford: The Clarendon Press, 1917. URL: <https://www.bartleby.com/236/10.html> (Останнє звернення 20.01.2021).
- Donne J. The Complete Poetry and Selected Prose. New York: The Modern Library, 1952. 984 p.
- Donne J. To the Countess of Salisbury. *The Poems of John Donne* / ed. by E.K. Chambers. New York: Bartleby, 2012. URL: <https://www.bartleby.com/357/150.html> (Останнє звернення 20.01.2021).
- Le Comte E. Grace to a Witty Sinner: A Life of Donne. London: Victor Gollanez Ltd., 1965. 307 p.
- Martz L.L. The Wit of Love. Donne, Carew, Crashaw, Marvell. Notre Dame. London: The University of Notre Dame Press, 1969. XVI + 216 p.
- Roche T.P. Petrarch and the English Sonnet Sequence. New York: AMS Press, 1989. VIII + 604 p.